

Etapele ideologizării conceptului de emancipare a femeii

Title: The idealising steps of the concept of emancipation of the woman

Abstract: What seemed to be the beginning of a democratical society - at least from the point of view of the horizon of expectations - proved to be the beginning of a new totalitarianism that also included the woman in a specific way, in which her place and her role had to exclusively correspond to the ideological comandments. The article proposes an insight for the Soviet model/ type of the 20's, taking into discussion the idea of 'right' granted to women, what exactly has the year 1946 represented in the history of Romanian women, the postbelic organizing - with the presentation of feminin organizations from the very first moment of the instauration of the Comunist Regim, topping it all with the feminin decade, which started simultaneously with the declaration of the year 1975 as the Woman's International Year. We followed the evolution of women's political organizations, the constitutional provisions regarding women's rights and modes of involvement in the social life of women's committees in a propagandistic spirit for the propulsion of the socialist ideas. Without a doubt, through this reformatory measure of granting the right to vote in 1946, the Comunist Regim made a first step in the evolution of the idea of emancipation. Even though this measure was not made in the evolutionist spirit of the woman's statut, it was a first step in the political organising process of women. Unfortunately though, the woman was the target or the instrument of the party, or better said of the ideological speech of it.

Keywords: woman, comunism, ideology, history, system, organizing, politics, rights

Femeia în România comunistă a trăit într-un mediu ostil dezvoltării și integrării independente în societate: pe de o parte, societatea comunistă a preluat din mers prejudecățile și stereotipiile societății patriarhale românești pre-comuniste, pe de altă parte, intențiile modernizatoare ale statutului comunist au însărcinat femeia cu o dublă povară, defeminizând-o în spațiul public prin anularea identității sale specifice și exploatându-i la maximum capacitățile femeiești în spațiul privat¹. Înțelegerea condiției femeii în socialism, impactul pe care acest regim l-a avut asupra modului de a gândi al oamenilor, asupra oamenilor și relațiilor de gen, nu ar fi posibilă fără a schița unele moșteniri ale perioadei presocialiste².

Ca și „history from below”, istoria femeilor oferă o nouă perspectivă asupra trecutului, ale cărei consecințe încep abia acum să se întrevadă. Femeile au fost în mod natural invizibile în ochii istoricilor, în sensul că importanța muncii lor zilnice, influența lor în politică au fost în general trecute cu vederea, iar mobilitatea lor socială a fost discutată exclusiv cu referire la bărbați³. Inițial, legitimitatea regimurilor comuniste s-a construit prin acceptarea tacită de către populație a unui destin istoric dictat din exterior și a fost întărită sau dimpotrivă, subminată de felul în care autoritatea a reacționat sau nu la sensibilitatea națională a supușilor ei⁴.

Analiza regimului de gen trebuie să fie atentă la diviziunea muncii, la structura puterii și la structurile mentalitare ale acestor instituții diferite.

¹ Olteanu, C., Gheonea, E., Gheonea, V., *Femeile în România comunistă*, Editura Polteia-SNSPA, București, 2003, p. 12.

² Magyari Vincze, E., Cozma, G., Pecican, O., *Prezențe feminine. Studii despre femei în România*, Editura Fundației Desire, București, 2002.

³ P. Burke, *Istorie și teorie socială*, Editura Humanitas, București, 1999, p. 66.

⁴ Olteanu, C., (coord.) *op. cit.*, p. 16.

Organizarea politică a femeilor în perioada postbelică

Societatea românească în perioada comunistă era în așa fel concepută, încât toți cetățenii să facă parte din diverse forme de organizare, aceasta deoarece nimeni nu trebuia să scape supravegherii și vigilenței statului. Potrivit principiului de drept socialist, alături de organele statului, la conducerea societății participau și organizațiile obștești create de cetățenii muncitori, aceste organizații având o legătură între ele, datorită faptului că toate se aflau sub aceeași coordonare a Frontului Unității Socialiste⁵. În perioada 1944-1947 se poate remarca faptul că peste tot în regiune, ca de altfel și în România, a existat o diversitate a organizațiilor de femei, acestea ieșind după afirmația Paraschivei Cancea, din „trecuta stare de umilitoare nedreptățire economică, profesională, politică, civilă și culturală”⁶.

Preluându-se strategia de front popular acestea au fost integrate pe diferite paliere ale vieții economice și sociale în așa-numitele sindicate, ligi pentru apărarea drepturilor specifice, uniuni antifasciste considerându-se că astfel se va putea organiza o bază pentru viitoarea lor integrare politică. Virgil Țărău afirma că diversitatea instituțională reflectă pe de o parte slăbiciunile partidelor comuniste din regiune, incapabile să depășească lipsa de suport popular, și pe de alta, domesticismul impus de Moscova cu scopul de a nu afecta relațiile cu lumea democratică occidentală⁷.

În cazul dezvoltării instituțional-politice există particularisme naționale, comun fiind faptul că absolut toate partidele comuniste au găsit încă de la început soluția subordonării lor. Încă din toamna anului 1944, toate forțele politice s-au pronunțat pentru o deplină îndreptățire a sexelor în plan politic, o atenție deosebită acordându-se muncii de ocrotire socială și îmbunătățirii condițiilor economice și sociale pentru femei.

După ce în anul 1945, organizațiile de femei au funcționat pe diverse paliere sociale și politice – de la secții în cadrul unor partide politice sau uniuni sindicale și până la asociații feminine independente – la începutul anului 1946, reprezentantele de marcă ale P.C. vor decide constituirea unei federații democratice a femeilor din România⁸. Crearea F.D.R.F., a avut loc în cadrul primului Congres al femeilor democratice din România desfășurat între 4-8 martie 1946. Cererile au fost de ordin social, politic, economic, juridic și social.

În perioada comunistă, egalitatea femeilor și bărbaților a fost puternic susținută cel puțin la nivelul ideologiei oficiale, fiind una dintre măsurile cele mai importante, folosite în procesul de modernizare a societății românești în perioada postbelică. Încercarea de a modela societatea în sensul abolirii prejudecăților legate de superioritatea unui sex era de altfel contemporană cu evoluția lumii într-adevăr democratice, mișcările de emancipare ale femeilor impunând în țările cu democrații avansate, reconsiderarea rolurilor tradiționale și a percepțiilor despre femei și bărbați în societate și familie⁹.

⁵ *ibidem*, p. 104.

⁶ Cancea, P., *Mișcarea pentru emanciparea femeii în România. 1848-1948*, Editura Politică, București, 1976.

⁷ Țărău, Virgil, „De la diversitate...” în *Condiția femeii în sec XX*, vol. I, p. 143

⁸ *Ibidem*, p. 152.

⁹ Raportul național privind egalitatea de șanse între bărbați și femei 2002, elaborat în cadrul Ministerului Muncii și Solidarității Sociale.

Statul socialist, ca proiect de modernizare a adus schimbări importante în situația femeilor făcând posibilă pentru ele participarea la sistemul educației de masă și utilizarea drepturilor de angajare deplină. Dobândirea acestor drepturi n-a rezultat din mișcarea femeilor ca fenomene independente, ci a fost parte a unei politici culturale și economice care definea poziția de subiect al femeilor, ca fiind în mod egal subordonată cu cea a bărbaților față de statul național paternalist¹⁰.

Formată ca structură electorală¹¹ F.D.R.F. a funcționat pe parcursul anului 1946 ca o pârghie de influențare a opiniei publice feminine, principalele sale activități vizând munca politică. Virgil Țărău menționează că integrarea acesteia în Blocul Partidelor Democrate, având ca motivație acordarea dreptului de vot și prezența în Platforma program a revendicărilor femeii ca mamă, cetățean și muncitoare, nu însă ca și femeie, a condus la dispariția oricărei autonomii programatice în cadrul mișcării feministe. Supusă imperativelor electorale, munca între femei a fost intens politizată, participarea în campania electorală fiind principala preocupare a F.D.R.F.¹².

Ștefania Mihalache surprinde o idee foarte bine conturată în relația dintre P.C.R. și așa numita emancipare a femeilor, și anume, că trebuie remarcată intenția centrală a acestui program de „emancipare” - propagandă socialistă. Este vorba de o organizare a forței feminine într-o luptă pentru cauza socialismului, deghizată în mișcarea de emancipare apetență P.C.R. pentru comitete și comisii, reprezentanți și delegați. Este vizibil că femeile sunt organizate pe modelul piramidal, după chipul și asemănarea P.C.R., însă separat de structura acestuia, emanciparea înseamnă de fapt orientarea organizată a femeilor spre obiectivele luptei comuniste și a construcției noii societăți. Femeile devin, după afirmația Ștefaniei Mihalache, *luptători în carnavalul unei cauze deghizate*¹³. După cum spuneam mai sus, societatea românească în perioada comunistă era în așa fel concepută încât toți cetățenii să facă parte din diverse forme de organizare: muncitorii erau organizați în sindicate, tinerii făceau parte din Uniunea Tineretului Comunist iar sindicalistele uteviste luau parte la activitățile organizațiilor de femei¹⁴.

Drepturile politice ale femeii în legislația comunistă

Din punct de vedere al istoriei mondiale, faptul că în fața legii femeile și bărbații au drepturi egale reprezintă o schimbare foarte recentă. Cazul Franței – un etalon al democrației europene – poate servi ca reper în evaluarea condiției femeii din România. "Accederea femeilor la egalitatea perfectă ar fi dovada cea mai sigură a civilizației noastre și va dubla forțele intelectuale ale umanității", pleda romancierul Stendhal în favoarea lor, într-o "Lettre ouverte aux hommes", în urmă cu aproape 200 de ani. În lunga istorie de până la 21 aprilie 1944, când femeile din Franța au obținut dreptul de a vota și de a fi alese, s-au înscris nume ilustre de militanți pentru egalitatea de gen. Cu presiuni, mitinguri și demonstrații, din 1966 femeile măritate

¹⁰ Magyari Vincze, E., et. alii., *op.cit.*, p. 84.

¹¹ În cadrul F.D.R.F. au intrat asociații feministe create și controlate de P.C.R. (U.F.A.R., Comisia de femei din Confederația Generală a Muncii, secțiile feminine din sindicate, Frontul Plugarilor, Uniunea Populară maghiară, Uniunea Femilor Muncitoare, Societatea națională a familiilor ortodoxe române și Femeile Universitare).

¹² Țărău, V., *art. cit.*, p. 154.

¹³ Mihalache, Șt., *Camuflarea socialismului de gen*, în „JSRI”, Nr.6, winter 2003, p. 121.

¹⁴ Olteanu, C., (coord.), *op. cit.*, p. 103.

sunt libere să exercite o profesie fără consimțământul soțului. În deceniul opt al secolului precedent, autoritatea paternă asupra copiilor se transformă în „autoritate parentală” și e admis principiul de egalitate al remunerării pentru munci de valori egale. În 1983 se aprobă Legea asupra egalității profesionale între cele două sexe, iar în 1987 se elimină și restricțiile muncii de noapte pentru femei¹⁵.

Se poate observa o mare capacitate de speculare în mentalul ideologic comunist. Practic, acordându-le drept de vot femeilor au vizat rezolvarea a două probleme (dacă le putem numi așa), și anume: lovitură de imagine în favoarea unei *Românii democratice* și dublarea numărului de voturi la alegerile din noiembrie 1946. Pentru liderii comuniști, cea mai importantă preocupare nu a reprezentat-o egalitatea între sexe, ci legitimarea politică, consolidarea puterii precum și crearea unei mari forțe de muncă¹⁶.

Poziția de inferioritate a cauzei femeilor a devenit evidentă cu prilejul campaniei electorale. Toate manifestele adresate femeilor vizau integrarea lor în lupta pentru obținerea „victoriei în alegeri”. De fapt, la fel cum s-a întâmplat și în cazul altor sectoare sociale, comuniștii au impus și în acest caz subordonarea revendicărilor femeilor în favoarea unei strategii populiste menite să nu afecteze prea mult suspiciunile ce caracterizau societatea românească¹⁷.

Conform legii electorale nr. 560 din 15 iulie 1946, reprezentanța națională se organiza într-un singur corp (Adunarea Deputaților), renunțându-se la Senat. O altă prevedere care „revoluționa sistemul electoral” era aceea că alegerea forului legislativ al țării se făcea prin vot universal, egal, direct și secret. Dreptul de vot îl obțineau toți cetățenii țării care au împlinit 21 ani. Femeile dobândeau drepturi egale cu ale bărbaților, acestea putând fi alese în Adunarea Deputaților în aceleași condiții ca și bărbații. Acordând drept de vot femeilor, care reprezentau peste jumătate din populația țării, noua lege electorală extindea în mod considerabil sfera celor chemați să ia parte la constituirea organelor puterii. Au mai primit drept de vot militarii și unele categorii de funcționari publici. De asemenea legea interzicea dreptul de a alege și a fi aleși „dușmanilor poporului”¹⁸.

Oficiosul partidului scria în paginile sale „... consfințind în mod sincer reală și cinstită universalitate a dreptului de vot, legile electorale însemnează o răscruce de căpetenie în drumul spre democratizarea vieții politice din țara noastră”¹⁹. Drepturile pot fi privite ca fiind instrumente sociale de reducere la maximum a «vulnerabilității umane».

Femeile au participat activ la campania de culturalizare a maselor, la toate activitățile electorale din postura de mamă, muncitoare și cetățeană, însă nu și din condiția lor de femei, având un program de acțiune bine conturat, cu revendicări specifice și soluții pe măsură, femeile fiind văzute ca un mijloc de transfer după concepția lui Virgil Târău. Ele sunt chemate să participe la mitinguri, la campaniile împotriva partidelor istorice, la creșterea producției, la refacerea țării și eliminarea

¹⁵ Betea, L., *Fără sufragete*, în *Jurnalul național*, 12 martie 2007, p. 6.

¹⁶ Massino, J., *Anonimatul femeii în estetica României ceaușiste*, în *Despre istoria femeilor în România*, Editura Universității, București, 2004, p. 3.

¹⁷ Târău, V. *art. cit.*, p. 148.

¹⁸ Cancea, P., *op. cit.*, p. 58.

¹⁹ *Legea electorală dovadă a prețuirii socialiste*, în „Scânteia”, 14 iulie 1946.

din societate a rămășițelor burgheze, rămânând în postura de obiect propagandistic și de actori neesențiali, în transformarea socialistă a țării²⁰.

În cursul anului 1947, mișcarea femeilor a evoluat sub directa conducere a P.C.R. spre noi forme organizatorice. După doi ani de activitate a F.D.R.F., prima formă organizatorică a femeilor pentru democrație și realizarea integrală a drepturilor lor, se întărea unitatea de acțiune a femeilor, concretizată prin crearea Uniunii Femeilor Democratice din România (U.F.D.R.) cu un program solid. În anul 1947 era dată publicității «Platforma U.F.D.R.» în care se susținea necesitatea unei unificări a activității mișcării de femei cu următorul program, prezentat de Paraschiva Cancea : „participarea la lupta pentru pace și pentru întărirea regimului democratic, consolidarea drepturilor câștigate de femei, ridicarea nivelului politic al femeii, calificarea femeii muncitoare, ocrotirea mamei și a copilului și alte obiective de asistență socială.”²¹

Egalitarismul din perioada comunistă a adus pentru femei câteva schimbări, care pot fi socotite câștiguri: accesul la locul de muncă și de educație; sprijin în creșterea copiilor prin sistemul de creșe și grădinițe; promovarea pe cote, care a adus un oarecare echilibru. Însă, comunismul a fost un regim totalitar în care statul devine patriarh absolut, capul absolut al fiecărui cetățean, mintea care guvernează și decide ce nevoi are fiecare om. Se poate concluziona că accesul la putere și libertate se face când acestea sunt lipsite de sens, iar accesul la resurse a fost posibil când pauperitatea era generalizată în condițiile omogenizării sociale²². Evenimentul zilei concluzionează la sfârșitul unui articol, că încă din 1948, oficialitățile comuniste au proclamat egalitatea dintre sexe, iar femeia a fost distribuită într-un pretins rol de actor social și politic²³.

Perioada de început a comunismului a fost o etapă de tranziție numită a egalitarismului de gen, de la patriarhatul tradițional existent înaintea lui, la un patriarhat²⁴ modern, de stat²⁵. Din punct de vedere al situației femeilor, perioada de început a regimului comunist, în special o dată cu prevederile constituției din 1948, se caracterizează prin intrarea masivă a femeilor în câmpul producției, munca salariată a acestora asigurând atât un nivel de trai mai ridicat pentru familie, cât și creșterea încrederii femeii în capacitatea ei de a participa la viața socială²⁶.

Ca o caracteristică a perioadei în societatea promovată de așa-numita “democrație a reginei” să edifice o nouă scară a valorilor, crescând odată cu ea și consecințele filosofice a două postulate, contradictorii numai în formă, ale noii societăți: eliberarea personalității și sensul ierarhiei prestabilite²⁷, dezicând astfel

²⁰ Țărău, V., *art. cit.*, p. 148.

²¹ Cancea, P. *op. cit.* p. 152.

²² Miroiu, M., *Despre fețele patriarhatului*, în cadrul Seminarului de Cercetare a Ideologiilor și religiilor, 2002.

²³ *Evenimentul Zilei*, nr. 4741, 6 martie, 2007, p. 14.

²⁴ după opinia M. Miroiu, *lucr. cit.*, într-un sens generic, patriarhatul este regimul de putere în care negi existența discernământului și a liberului arbitru pentru categorii largi de oameni în favoarea unui patriarh, tată simbolic, tată spiritual care deține monopolul libertății, al faptului de a fi normator și legiutor.

²⁵ Miroiu, M., *lucr. cit.*

²⁶ Curic, Ina, *Raporturile de gen în contextual societății românești*, în cadrul Seminarului Institutului Român pentru Acțiune și Cercetare în Domeniul Păcii, 13 martie 2003.

²⁷ *Luceafărul*, an. XI, nr. 4, 27 ianuarie 1968.

afirmația lui Ioan Rădulescu, prin care spune că P.C.R., ca forță politică conducătoare în societate pune în centrul preocupărilor sale grija pentru om, pentru dezvoltarea și afirmarea personalității umane²⁸.

Ca expresie a instabilității sau poate a dorinței de legitimare și mai largă a puterii partidului, încă din luna martie 1952, o comisie constituțională aleasă de marea Adunare Națională, a elaborat proiectul unei noi constituții care în urma dezbaterii și aprobării de către unicul for legislativ, devine la 27 septembrie 1952, cea de-a doua constituție a Republicii Populare Române. Făcând bilanțul transformărilor politice, economice, sociale și culturale, actul constituțional consacră fără echivoc rolul conducător al partidului comunist în orânduirea socială și de stat a României, reprezentată de regimul democrației populare, care reflectă *puterea oamenilor muncii*²⁹.

În ceea ce privește condiția femeii, „un aspect importanat al egalității în drepturi este egalitatea femeii cu bărbatul, reflectând faptul că socialismul a creat femeilor largi posibilități de a participa activ la întreaga viață economică, socială și politică a țării, că ele reprezintă mai mult de 50% din populația țării, egalitatea în drepturi se găsește transpusă în viață în toate domeniile de activitate”.

Prevederile celei de-a doua Constituții care justifică din punct de vedere conceptual și utopic factual cele afirmate mai sus sunt următoarele: „Femeia în Republica Populară Română are drepturi egale cu ale bărbatului, în toate domeniile vieții economice, politice, de stat și culturale. Femeia are drepturi egale cu ale bărbatului la muncă, salariu, odihnă, asigurare socială și învățământ. Statul ocrotește căsătoria și familia și apără interesele mamei și copilului. Statul acordă ajutor mamei cu mulți copii și mamelor singure, concedii cu plata salariului femeilor însărcinate; organizează maternități, creșe și cămine de copii”³⁰.

Astfel că în R.P.R., cel puțin din punct de vedere constituțional, femeile pot ocupa, în condiții egale cu bărbatul, orice loc de muncă, pot îndeplini orice funcție de răspundere în economie, în aparatul de stat (cel puțin la nivel teoretic - propagandistic). O atenție deosebită se dă acum femeii mame, stabilind amănunte asupra modului în care statul ocrotește familia prin crearea unui lanț de grădinițe, maternități și creșe, salarii și indemnizații pentru femeile însărcinate și cele cu mulți copii, demers politic ce va fi aplicat într-un sens negativ și dus până la extremă de către Ceaușescu. Trebuie menționat faptul că legislația civilă elaborată între timp mai cuprindea alte prevederi ce vizau egalitatea între sexe. În 1954 este adoptat Codul Familiei, în care se prevedeau următoarele: căsătoria nu mai afecta capacitatea femeii de a-și exercita drepturile sale ca muncitoare, profesionistă și cetățeană: prin suprimarea autorizației maritale se stabilea deplina egalitate a soților: se introduce regimul comunității de bunuri, destinat să protejeze interesele femeii chiar în cazul în care își desfășoară activitatea numai în cadrul familiei³¹.

O dată cu evoluția social-politică, interveneau schimbări și în formele de activi-

²⁸ Rădulescu, I., *Dezvoltarea democrației și a personalității în România socialistă*, Editura Politică, București, 1969, p. 64.

²⁹ Banciu, A., *op.cit.*, p. 215.

³⁰ Art. 83, Cap. 7, în *Constituția* din 1952 publicată în “Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române” nr. 1 din 27 septembrie 1952, în temeiul articolelor 38 și 104 din Constituția Republicii Populare Române.

³¹ Cancea, P., *op.cit.*, pp. 154-155.

tate ale organizației feminine. Pentru „cuprinderea unor mase cât mai largi de femei”, Hotărârea C.C. al P.C.R. din 14 august 1953, stabilea trecerea de la forma de organizare a U.F.D.R. la constituirea secțiilor de femei în Comitetul Central și în comitetele regionale, raionale și orășenesti ale P.C.R. În locul C.C. al U.D.F.R. a fost creat Comitetul Femeilor Democrate, iar U.D.F.R. a fost înlocuită „cu o mișcare de masă a femeilor”, având ca bază organizatorică adunările delegatelor de sub conducerea Sfatului Populare, alături de care au fost create comisii de femei³².

În anii ce au urmat, deși activitatea comisiilor de femei a stimulat o participare din ce în ce mai mare a femeilor, totuși s-a resimțit insuficiența coordonare din punct de vedere organizatoric, mai ales faptul că respectivele comisii nu erau alese de femei. Din aceste motive, Plenara C.C. al P.C.R. din 30 iunie-3 iulie 1957 a hotărât să treacă sub conducerea directă a partidului, comitetele și comisiile de femei să fie alese pe plan teritorial, iar Consiliul Național al Femeilor pe plan central³³. C.N.F., organism constituit în 1957, îndruma întreaga activitate a femeilor. Odată la 5 ani se întrunea Conferința Națională a Femeilor, unde veneau reprezentante din întreaga țară. Acest consiliu stabilea direcțiile de acțiune, și controla activitatea tuturor comisiilor de femei și realiza studii asupra femeilor. Prin intermediul studiilor elaborate se dorea identificarea condițiilor sociale ale femeilor, pentru ca pornind de la realitatea concretă să fie luate măsuri pentru creșterea rolului acestora în toate domeniile vieții. În toate activitățile se observă o solidarizare a femeilor prin procesul de educare cetățenească, fiind create în fiecare oraș cursuri și universități muncitorești pentru că „muncitoarele trebuie să devină femei culte cu înalte cunoștințe tehnice”³⁴. Consiliul Național al Femeilor a pus pe primul plan, în activitatea internațională, dezvoltarea legăturilor „de prietenie și colaborare cu femeile din toate țările socialiste care luptă pentru drepturile femeii, democrație, pace, securitate.”³⁵

În urma activității internaționale, roadele acesteia au fost: legătura cu peste 140 de organizații de femei din peste 90 de țări, precum și cu 20 de organizații internaționale. Mișcarea de femei din România avea legături cu Federația Internațională a Femeilor de Carieră Juridică, Liga Internațională a femeilor pentru Pace și Libertate, Consiliul Internațional al Femeilor, secția Feminină a Organizației de Solidaritate cu popoarele Asiei și Africii, cu Organizația Panafricană a femeilor, Liga Femeilor Arabe și altele.

Socotită ca „mijloc de educare socialistă a femeilor prin munca patriotică”³⁶, „îndrumarea de către partid a activității femeilor s-a concretizat prin adâncirea continuă a emancipării lor politice și economice, ducând la mobilizarea forței de muncă rezultând următoarele date statistice :

- forța de muncă feminină a crescut mai rapid decât forța de muncă pe ansamblul economiei naționale ;
- cel mai rapid ritm de creștere al forței de muncă feminine se înregistrează în industrie, unde a crescut cu aproape 126 % între 1959-1973;
- s-au înregistrat numeroase meserii considerate în trecut ca ocupații mascu-

³² *Ibidem*, p. 154.

³³ *Scântea*, 1957, 3 iulie, p. 4.

³⁴ *Educația principiu al dezvoltării femeii socialiste*, în *Femeia*, feb. 1960, p. 16; sept. 1960, p. 18

³⁵ L. Ciobanu, *Rolul și locul femeii în societatea românească contemporană* în *Revista de istorie*, tom. 28, nr. 12, an. 1975, p. 1862.

³⁶ *Întrecere socialistă*, în *Femeia*, aprilie 1960, p. 21.

line, care au atras un număr mare de femei ³⁷.

Astfel că, prin toate aceste măsuri se poate spune că s-a încercat depășirea cel puțin în plan teoretic a elementelor perene care fixau statutul femeii în decursul istoriei, menționate de Stana Buzatu, și anume :

- excluderea femeilor de la proprietate și controlul asupra mijloacelor de producție ;
- diviziunea muncii pe sexe - femeilor revenindu-le muncile cele mai nerecunoscute de societate;
- situația femeii în orizontul cultural-științific, aportul real și potențial al femeilor la dezvoltarea culturii și științelor;
- situația femeilor în orizontul politic cetățenesc;
- situația femeilor în orizontul psihologic-dezvoltarea personalității umane feminine.

De fapt pentru Ghe. Gheorghiu Dej și mai târziu Nicolae Ceaușescu, cea mai importantă preocupare nu a reprezentat-o egalitatea între sexe, ci legitimarea politică, consolidarea puterii precum și crearea unei forțe de muncă.

Perioada 1948-1958 a reprezentat pentru societatea românească adoptarea și experimentarea modelului sovietic (stalinist) de construire a socialismului, fundamentat pe o politică inflexibilă, autoritară și preponderent coercitivă și brutală³⁸.

Începând din 1958 și până în 1964, România evoluează spre o *emancipare* și desprindere treptată de sub tutela politică și militară a Uniunii Sovietice, detașări ce configurează un regim tot de esență comunistă, dar *național* preocupat ca *liberalizarea* realizată pe plan extern să-și găsească «un surogat» de liberalizare și de *normalizare* în interior.

Rolul femeii în concepția politico-ideologică a lui Ceaușescu se regăsește printre cărțile depozitului documentar al *teoreticianului*, aici existând o carte dedicată exclusiv femeilor, văzută ca actor principal al societății românești: Creșterea și rolul femeii în viața economică și social politică a României socialiste. Lucrarea cuprinde 6 părți în care sunt grupate obiectivele centrale vizate de autor în procesul de politicizare a corpului feminin și a imaginii publice a acesteia, rolul femeii fiind definit din două perspective, una marxistă și una naționalistă. Primul punct se referă la cadrul istoric pe care îl oferă socialismul prin trăsătura sa intrinsecă, ideologia marxistă, ideologie emancipatoare și egalitaristă, iar punctele 3, 5, 6 prezintă strategia lansării în politică. Din cauza faptului că actul fundamental aflat în vigoare nu-i garanta pe termen lung alegerea, reușesc să impună Marii Adunări Naționale elaborarea și adoptarea unei noi constituții la 21 august 1965³⁹.

³⁷ Cancea, P., *op. cit.*, p. 155

³⁸ Banciu, A., *op. cit.*, p. 28

³⁹ *Constituția* a fost adoptată de Marea Adunare Națională în ședința din 21 august 1965, după luarea în discuție a proiectului publicat la 29 iunie 1965 de către Comisia pentru elaborarea proiectului de Constituție, cu unanimitatea celor 446 de deputați prezenți la ședință, situație certificată de Președintele Marii Adunări Naționale, Ștefan Voitec. Ea a fost promulgată la data de 21 august 1965 sub semnătura Președintelui Consiliului de Stat, Chivu Stoica, și a fost publicată în "Buletinul Oficial al R.S.R." nr. 1 din 21 august 1965. Constituția a intrat în vigoare la data adoptării, adică 21 august 1965, abrogând expres pe aceeași dată Constituția din 1952. În forma inițială ea era formată din 114 articole cuprinse în 9 titluri.

Constituția din 1965, care în prima sa formă a inclus 9 titluri și 116 articole⁴⁰, a păstrat în linii mari aceeași structură, organizare și funcționare a organelor statelor existente. Spre deosebire de constituțiile socialiste anterioare, aceasta consacră și fundamentează cel mai pregnant monopolul politic al unei singure și unice formațiuni politice, reprezentată de Partidul Comunist. În baza acestui așezământ constituțional, rolul dreptului și legislației ca instrument de modelare și transformare a realității sociale, au fost supralicitate, atribuindu-le o funcție pur instrumentală în vederea menținerii și consolidării regimului socialist și asigurării subordonării necondiționate a indivizilor față de partidul și statul socialist. În ceea ce privește atenția din punct de vedere constituțional pentru femei, relevante sunt art. 17 (cu un caracter mai general) și art. 23 cu referire strict la problema egalității femeilor cu bărbații. „Cetățenii Republicii Socialiste România, fără deosebire de naționalitate, rasă, sex sau religie, sunt egali în drepturi în toate domeniile vieții economice, politice, juridice, sociale și culturale. Statul garantează egalitatea în drepturi a cetățenilor. Nici o îngrădire a acestor drepturi și nici o deosebire în exercitarea lor pe temeiul naționalității, rasei, sexului sau religiei nu și ntingaduite. Orice manifestare având ca scop stabilirea unor asemenea îngrădiri, propaganda naționalist-șovină, ațâțarea urii de rasă sau naționale, sunt pedepsite prin lege.”⁴¹ „În Republica Socialistă România, femeia are drepturi egale cu bărbatul. Statul ocrotește căsătoria și familia și apără interesele mamei și copilului”⁴².

Drepturile sunt concepute ca fiind practici sau relații consecutive acțiunii politice și care trebuie evaluate în funcție de impactul asupra vieții individului.⁴³ Legiferarea egalității în drepturi poate avea practic un efect redus, deoarece se mențin inechități sociale importante. Se poate observa că o strategie a drepturilor centrată doar pe dobândirea formală a egalității în drepturi poate de fapt să mascheze subordonarea femeilor, creând impresia că recunoaște femeilor o victorie morală.

Statutul social al femeilor n-ar trebui să se fundamenteze pe abilitatea de a câștiga și nici n-ar trebui să depindă de capacitatea lor de a contribui la viața națională, pentru că în perioada comunistă se atribuia muncii, retribuția unui statut de o copleșitoare importanță în gândirea și demersurile politice⁴⁴.

Drepturile dintre care cele mai multe formale pe care femeile le-au câștigat și obligațiile pe care au continuat să le aibă nu s-au exclus reciproc. Reversul intrării lor pe piața muncii s-a constituit ca o împovărare a acestora cu *dubla corvoadă* a producției și a reproducerii, cu toate că se tot vorbea de independența dublată de o așa-zisă emancipare⁴⁵.

În ceea ce privește evoluția organizatorică a femeilor ca simbol al evoluției emancipării acestora, după prima Conferință Națională a Femeilor din 1958 au urmat alte două conferințe în anii '60, mai precis în 1962 și 1966, care au reprezentat „prilej de trecere în revistă a rezultatelor dobândite în schimbarea statutului socio-politic al

⁴⁰ din 1986, va avea 121 articole.

⁴¹ *Constituția* din 1965, Art. 18, titlul II.

⁴² *Ibidem*, Art. 23.

⁴³ Lyndon, M., Shanley, Narayan, U., *Reconstrucția teoriei politice*, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 41.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 85

⁴⁵ Curic, I., *lucr. cit.*

femeii.”⁴⁶ De asemenea, tot în 1966 a avut loc cea de-a doua Conferință Sindicală Internațională cu privire la problemele femeii muncitoare în cadrul căreia se aduc mulțumiri «generoase» socialismului pentru că „a lichidat rădăcinile inegalității, le-a asigurat deplină egalitate în drepturi, respectarea demnității de cetățean și om, posibilități de afirmare și dezvoltare a aptitudinilor și capacității lor creatoare”⁴⁷. Perioada marcată de Congresul al IX-lea, de proclamarea R.S.R., de Conferința Națională a Partidului din 1967 au reprezentat momente sau pași mici către „a fi un tip modern de femeie caracteristică deceniului 7 și anume femeia activă și energică cu o largă prezență profesională”⁴⁸.

Decada feminină - implicări politice ale femeii în perioada 1975-1985

Urmează poate deceniul cu cea mai mare importanță pentru femei, jumătatea acestuia fiind marcată de evenimente în mare parte regizate de partid care să satisfacă într-un fel sau altul un orgoliu alterat de ideologia comunistă și un exemplu în acest sens sunt cuvintele de genul: „P.C.R. a redat femeii încrederea în sine, în capacitatea ei spirituală, i-a conferit dreptul la o viață demnă, creatoare, la afirmarea ei pe toate planurile, inclusiv în opera de guvernare a statului”⁴⁹.

Un alt moment considerat important în acțiunea de emancipare a femeilor este considerată Plenara C.C. al P.C.R. din 18-19 iunie 1973 în care s-a dezbătut pe larg condiția femeii și s-a luat un set de măsuri în sprijinul acesteia: creșterea randamentului forței de muncă feminine, cuprinderea unui număr mare de femei în ramurile electronice, electrotehnice, industriei optice, mecanicii fine, industriei alimentare, comerțului, cooperăției meșteșugărești și industriei locale, în unele sectoare de transporturi și comunicații.⁵⁰ În acest sens, Ministerul Muncii, Ministerul Educației și Învățământului, Ministerul Sănătății, Consiliul Central Național al Femeilor în colaborare cu ministerele și alte organe centrale au elaborat un nomenclator, care cuprindea 640⁵¹ de meserii, specialități și funcții ce puteau fi ocupate de femei⁵². În cadrul acestei plenare s-a ținut o cuvântare prin care se afirma că problema femeilor nu trebuie discutată doar de unele comisii și de Consiliul Național, pentru că asta ar însemna subaprecierea lor. Ci este nevoie ca toate organismele partidului să trateze femeia ca pe orice cetățean și nu ca pe o categorie de care trebuie să se ocupe din când în când, iar această sarcină trebuie să revină în principal Comitetului Central al partidului⁵³.

Acest ritual de eroizare a femeii române are de fapt, ca finalitate, legitimarea promovării fulgerătoare a soției liderului în fruntea piramidei partidului. Transformată într-un „agent al întineririi națiunii române”, femeia va intra în anii '70, într-o altă etapă, cea privilegiată a existenței socialiste, și anume a emancipării sale

⁴⁶ Ciobanu, L., *Rolul și locul femeii în societatea românească contemporană*, în „Revista de istorie”, tom. 28, nr. 12, p. 1854, an. 1975.

⁴⁷ *Discuții la întâlnirea Conferinței Internaționale a sindicatelor muncitorești*, în *Femeia*, iunie 1966, p. 10.

⁴⁸ *Ibidem*, februarie 1966, p. 19.

⁴⁹ *Rolul P.C.R. în viața femeilor*, în *Almanah Femeia*, 1972, p. 40.

⁵⁰ Ciobanu, Lina, *art. cit.*

⁵¹ În 1975 se va ajunge la 711 asemenea specialități și funcții.

⁵² *Hotărâri ale Plenarei CC a P.C.R. din 18 iunie 1973*, în *Femeia*, iulie, 1973, p. 12.

⁵³ *Ibidem*.

totale, ceea ce va însemna consacrarea sa în politică la nivel înalt. Tonul ferm și critic cu care liderul supune dezbaterii situația absenței femeii din politică și grija obsesivă a acestuia în legătură cu afirmarea *completă* și complexă a sexului feminin ar trebui să măgulească sensibilitatea feminină.⁵⁴

Analizând caracteristicile discursului comunist (în special perioada ceaușistă), Călin Morar-Vulcu sesizează cum imaginea acestora este folosită și prelucrată în folosul partidului, cum identitatea femeii este introdusă în relație cu un proces de ordin superior și construită aproape întotdeauna secundar față de un alt actor sau proces. Locul în care se găsesc femeile în acest discurs este predeterminat în cele mai multe cazuri de «ordinea canonică» a desemnării categoriilor cu relevanță politică (partidul clasa muncitoare, țărănimea, naționalitățile conlocuitoare, intelectualitatea, femeile, tineretul)⁵⁵. Această idee este susținută și de Eniko Maghiary Vincze, care susține că identitatea de gen este considerată ca un instrument al construirii sociale și că indivizii au fost localizați ca atare în raport cu cetățeanul ideal în fața statului paternalist⁵⁶.

Sistemul discursiv și instituțional al unei societăți oferă indivizilor un set de categorii identitare prin care ei să se auto-definească și să-i definească pe ceilalți, precum și o scară valorică de ierarhizare/prioritizare a acestor identități. Dar puterea sistemului nu se manifestă doar în această construcție pozitivă a "ofertei", ci se exercită și în sens negativ, adică prin impunere, limitare, excludere (și, desigur, nu înseamnă doar producerea simbolică/culturală a identităților, ci și localizarea indivizilor definiți prin anumite categorii identitare în poziții cu anumite beneficii materiale și sociale). Însă, până la urmă, performanța individului este practica prin care puterea respectivă se realizează sau nu, sau, în marea majoritate a cazurilor, funcționează între acceptarea/reproducerea ei și negarea/schimbarea sa. Experiențele genizate, precum și alte experiențe identitare, se constituie între acomodarea la... și rezistența față de regimul de gen normativ, hegemonic.

Propaganda totalitaristă a ridicat scientismul și tehnica sa profetică la un nivel necunoscut de eficiență a metodei și de absurditate a conținutului pentru că vorbind la nivel demagogic, nu există o altă cale mai eficientă pentru a evita discuțiile decât prin scoaterea unui argument de sub controlul prezentului și asigurând că doar viitorul îi poate dovedi meritele⁵⁷. Ceea ce masele (inclusiv femeile) refuză să recunoască este caracterul întâmplător în care se scaldă realitatea. Ele sunt înclinate spre toate ideologiile pentru că acestea explică faptele ca simple exemple ale legilor și elimină coincidențele⁵⁸.

Un exemplu al acestei manipulări propagandistice este următorul pasaj dintr-un interviu dat de Szelmér Ferenc revistei *Femeia*, (devenită, mai ales în perioada ceaușistă, oficios al partidului în rândul femeilor): „În istoria omenirii, femeile au avut întotdeauna un rol important. Eu totuși mă gândesc cu cea mai adâncă și caldă admirație la figura eroinei zilelor noastre, la femeia luptătoare, muncitoare, plină de abnegație și de jertfă de sine, adică la femeia constructoare a socialismului și

⁵⁴ Olteanu, C. (coord.), *op. cit.*, p. 34.

⁵⁵ Morar-Vulcu, C., *Intre noi și ei. Identitatea politică a femeii în discursul public comunist*, în *Condiția femeii în secolul XX*, vol. I, p. 202.

⁵⁶ Magyari Vincze, E. et alii, *op. cit.*, pp. 83-84.

⁵⁷ Arendt, H., *Originile totalitarismului*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 456.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 461.

comunismului, apărătoare a păcii...⁵⁹. În aceeași revistă apar și păreri de genul că „femeia din pricina victoriilor obținute în bătălia pentru emancipare, femeia tinde, din pricina unui fel de inerție a mișcării, să dobândească și teritorii care nu-i aparțin, teritorii străine, fără a ține seama de fizicul ei. Se ajunge la un fenomen de contrarism și la un fel de egalizare prin mimarea celuilalt sex, ceea ce e o eroare fatală. Așa cum e stupid a vrea să maschezi sexul, e distrugător a vrea să-ți trădezi identitatea, tendința de defeminizare izvorăște dintr-un complex nemărturisit al femeii emancipate, prejudecată specifică persoanelor sau grupurilor obsedate de problema reprezentării în societate”⁶⁰. Se poate constata că existau prejudecăți de ambele sexe, nu puține fiind femeile care preferau să-și păstreze condiția tradițională de mame-gospodine, sau că nu este suficient să se proclame că femeia are drepturi egale politice și sociale, ci trebuie să i se dea și posibilitatea să și le exercite⁶¹.

Statutul socio-cultural al femeii

„Eroina”- *apoteozarea statutului femeii comuniste*. Modelul egalității mecanice a sexelor, revendicat mai ales pentru femei decât de către femei, era deja instalat în discursul mobilizator al anilor '50, începând cu eroizarea femeilor ce practicau profesii tradițional masculine, cum ar fi siderurgie, munca în subteran, chirurgie sau știința experimentală. Acest lucru s-a produs în condițiile în care războiul adusesese pentru femeie o altă tonalitate, și anume, exaltarea națiunii nu poate fi dublată decât de exaltarea Familiei, precum și de obsesiva imagine a Mamei. Aceasta din urmă, exploatată cu îndârjire în grafica de război, răspundea acum unei propagande tot mai tradiționaliste și mai conservatoriste. Economia de război, profund feminizată, nu a dat naștere unei mișcări de emancipare, ci, dimpotrivă, unei recuperări de imaginar a rolurilor tradiționale ale sexelor, pusă în slujba triumfalismului și naționalismului tot mai agresive⁶².

„Femeia este o luptătoare făcută și nu născută. Femeia nouă este un prefabricat masculin. Adam însuși își scoate din coasta o Eva muncitoare și razboinică pe gustul lui”. În imaginar se aprobă o adevărată obsesie a amenințării (capitaliste) și se dorește cultivarea unui reflex al ripostei: „capitalismul își îndreaptă spre femei tentaculele, le atrage în angrenajul exploatării și se folosește de lipsa de organizare și de rezistență a acestora ca să le înăsprească condițiile de muncă, să reducă salariile întregii clase muncitoare, să coboare nivelul de viață al familiilor muncitoare”⁶³. Beniamino Faoro, în cartea sa (deși scrisă într-o perioadă în care cel puțin se crede că România a depășit mentalitatea comunistă – anul 1999 !), recunoaște femeia ca fiind „...soție și gospodină nemaipomenită, harnică și pricepută la toate, econoamă cultivată și de cele mai multe ori frumoasă. Fetele românce sunt ambițioase, conștiincioase cultivate, multilateral pregătite, harnice, cuminți, devotate. Ele reprezintă o valoare inestimabilă a țării, dar nu sunt folosite la adevărata lor capacitate intelectuală și socială”⁶⁴.

⁵⁹ *Femeia*, martie 1960, p. 16.

⁶⁰ *Ibidem*, aprilie 1973.

⁶¹ *Ibidem*, octombrie 1969.

⁶² Petre, Z., *Promovarea femeii sau destructurarea sexului feminin*, în *Miturile comunismului românesc*, L. Boia (coord.), Editura Nemira, București, 1998, p. 258

⁶³ Mihalache, Șt., *art. cit.*, p. 122.

⁶⁴ Faoro, B. *Românul și felul lui de a fi*, Editura Tribuna, Sibiu, 1999, p. 194.

De asemenea, revista *Femeia*, prin conținutul ei, își asumă funcția de «îndoctrinare politică» și rolul de «organizator colectiv», subliniind care sunt noile idealuri comuniste ale femeilor: „Ca mame, ca educatoare ale copiilor noștri avem înalta misiune de a-i face să se mândrească cu istoria patriei... Prin tot ce facem să promovăm respectul și dragostea față de muncă, colectivismul, înalta combativitate împotriva mentalităților și atitudinilor înapoiate (...) Pentru noi, femeile care muncim împreună cu ceilalți cetățeni, nu există îndatorire mai mare, o expresie mai înaltă a conștiinței noastre comuniste, decât aceea de a nu consacra viața acestei opere minunate de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate”⁶⁵.

Primul pas al eroizării femeii a fost viziunea egalitaristă și anume că regimurile comuniste susțin ideea desființării discriminărilor între oameni și a administrării centralizate și planificate a resurselor economice și non-economice în scopul dezvoltării umane. Principalul mecanism al realizării egalitarismului este redistribuirea, limitând veniturile primare (din muncă), și susținând veniturile secundare (din redistribuire) ale familiei⁶⁶. În calitate de cetățeni ai României socialiste se aștepta/cerea ca femeile să joace un rol în proiectul „națiunii socialiste multilateral dezvoltate” – presupunând că în asta constă emanciparea lor. Celebrarea lor ca mame muncitoare și ca mame eroine, denotă practic calitatea de subiecți care trebuiau să construiască economia socialistă și să procreeze spre a întări națiunea socialistă. Ambele poveri erau controlate de puterea centrală, care monopoliza cunoașterea spre „binele comun și individual al României”⁶⁷.

Tipul ideal al femeii socialiste era un obiect desexualizat egal pe piața muncii cu contrapartea sa masculină (imaginea femeii macaragiste, tractoriste)⁶⁸ și un obiect sexualizat în viața privată (imaginea mamei patriotice dornice să procreeze națiunea). Trebuie remarcat însă, că sunt și aspecte pozitive ale politicii sistemului, chiar acestea dacă suportă anumite ambiguități: intrarea pe piața muncii le-a conferit femeilor șansa să fie independente în raport cu bărbatul, dar dependente prin sistemul cotelor de stat. În această perioadă este mult vizibilă fidelitatea față de stat și dăruirea cu abnegație și aproape necondiționată în favoarea statului paternalist, pentru că legislația comunistă le-a oferit drepturi pentru a deveni cetățeni deplin, în condițiile în care aceasta deplinătate însemna o informatizare față de stat și nu practicarea autonomiei personale⁶⁹.

Această pătrundere progresivă a femeii în toate domeniile vieții „materiale și spirituale este un corolar al libertății și posibilitatea de a-și alege profesiunea”. În procesul muncii socialiste, femeia este determinată să-și afirme în interesul ei și al societății „capacitățile, talentul și aptitudinile.” Alături de afirmarea profesională, femeia își relevă multipla ei personalitate prin angajarea socială și prin responsabilitatea politică pe care și-o asumă.⁷⁰

Creșterea rolului și capacităților femeii era considerată o condiție necesară pro-

⁶⁵ *Munca datorie pentru noi*, în *Femeia*, iunie, 1976.

⁶⁶ Zamfir, E., Zamfir, C., *Politici sociale. România în context internațional*, Editura Alternative, București, 1995, p. 426.

⁶⁷ Magyari Vincze, E., et alii, *op. cit.*, p. 89.

⁶⁸ *Femeia șofer*, în *Sănătatea*, septembrie 1968, în care se vorbește despre o psihologie aparte a femeii șofer, despre femeia conducător cu o personalitate statornică.

⁶⁹ Magyari Vincze, E., et alii, *op. cit.*, p. 90.

⁷⁰ *Femeia*, mai 1971.

gresului, conform opiniei lui Ceaușescu. Condițiile comuniste dădeau, ni se spune, posibilitatea femeilor să aibă preocupări intelectuale, pornind chiar de la muncitoare, cărora partidul le oferea posibilitatea să se alfabetizeze și să devină bune șahiste în timpul liber. Atragerea femeilor în toate domeniile reprezintă nu numai o problemă de „echitate socială” și de „umanism”, ci și de „necesitate obiectivă”. În ceea ce privește caracterul apoteotic al condiției femeii, Cristina Olteanu, remarcă foarte bine femeia-stereotip din filmele perioadei anilor '70-80. Comparând filmele documentare din anii '50 cu cele produse în epoca Ceaușescu, se observă o schimbare a imaginii ideologice a femeilor. În anii '50, femeile sunt reprezentate într-o manieră voluntaristă, ele participând activ la făurirea destinului și eliberării lor. Femeile își construiau singure creșe și grădinițe, cerându-și cu hotărâre dreptul la muncă și la bunăstare. Potrivit documentarelor anilor '80, statul paternalist este cel care le acorda femeilor drepturile și le trasează îndatoririle. Filmele documentare ale anilor '60-'70, scot în evidență stereotipuri de gen care au continuat să existe chiar și după presupusa eliberare a femeii. Pentru exemplificarea ipostazelor multivalente, Cristina Olteanu prezintă în cartea sa, mai multe categorii din filmele reprezentative, și anume :

- 1) femeia educatoare („Tovarașa”(1967)) ;
- 2) femeia gospodină („Gospodina”(1978)) ;
- 3) femeia artistă („Pictori femei”(1974)) ;
- 4) femeia șofer („Femeia la volan”(1979));
- 5) femeia ca floare („Documentarul clubului Femina”(1975)) ;
- 6) femeia reală.

În acest ultim caz, autoarea a ales filmul *Eternul feminin*, care are ca scenariu activitatea cotidiană a unei țărănci, ale cărei activități sunt reprezentate repetitiv și monoton. Filmul este valoros ca idee și ca expresie artistică, pentru că mărturisește în plină epocă comunistă, adevărata situație a femeii, în care este supusă servituților gospodărești, privată de bucuria timpului liber, însingurată în mijlocul societății masculine⁷¹. Se dovedește astfel că, în ciuda imaginii de montare a femeii pe treapta superioară a ierarhiei, ea rămâne tributară acelui construct mental –feminitatea – descris în cuvintele lui Jules Michelet din cartea sa *La Femme*: femeia trebuie să fie mai ales „soție umilă, supusă și pasionată de a asculta”⁷².

Discursul socialist producător de „bărbați” și „femei” ca subiecți sociali omogeni a reprodus diferențele de gen și a legitimat inegalitățile prin diverse mecanisme economice și culturale. Emanciparea femeilor a devenit sinonimă cu celebrarea lor ca muncitoare-eroine, fără să aducă o schimbare esențială în diviziunea patriarhală a muncii. S-a produs instrumentalizarea lor ca mame-eroine, acest lucru având la rândul lui, ca finalitate, crearea inegalităților între bărbați și femei, chiar dacă acești subiecți au fost definiți ca „variante desexualizate ale Omului Nou”⁷³.

În România a existat o emancipare impusă și coordonată de către Stat, iar aceasta a fost consecința promovării și integrării în viața socială. Ca urmare a acestui fapt, în epoca comunistă, femeile au obținut o serie de drepturi importante fără să le fi cerut: dreptul la vot, dreptul de a lucra, salarii egale pentru bărbați și femei, reprezentare în organele decizionale. Mathilde Niel, citată de către Stana Buzatu,

⁷¹ Olteanu, C. (coord.), *op. cit.*, pp. 141-143.

⁷² Vasilescu, A., *Imaginarul despre femeie în Vechiul Regat între pozitiv și negativ*, în *Despre istoria femeilor în România*, Alin Ciupală (coord.).

⁷³ Magyari Vincze, E., et alii, *op. cit.*, p. 246.

susține o teorie ale cărei principii constituie algoritmul „conduitei” femeilor în societate. Conform acesteia, fiecare individ își face din sine o imagine-model, conformă stereotipului social. Cu cât individul se simte mai aproape de acest stereotip, sentimentul de securitate crește, iar personalitatea lui i se pare mai puternică, pentru că a câștigat dintr-o dată aprobarea colectivității, precum și pe cea a propriei sale conștiințe (conștiința văzută ca vocea colectivă interiorizată). Niel exclude în teoria ei universalitatea stereotipurilor: feminitate/virilitate, și, de asemenea, legătura cauzală între rolul economic al sexelor și raporturile de dominare între ele⁷⁴.

Delimitarea spațiului public/privat

Propoziția «sfera privată este politică» a devenit un slogan important în cadrul mișcării feministe, multe femei inspirându-se din lectura „Celălalt sex” al lui Simone de Beauvoir, „Nebunia feminității” a lui Betty Friedan, „Sexul și puterea” a lui Kate Millit, sau „Mica diferență și marile consecințe ale acesteia” a lui Alice Schwartz.

Spațiul intim familial nu a fost ferit de ingerințele autorităților, iar unul dintre cele mai importante instrumente utilizate de către Stat l-a reprezentat legislația. Acest trio bărbat-femeie-societate a avut un parcurs constituțional progresist. Astfel, Art. 16, 18, 21 ale Constituției din aprilie 1948 proclamau egalitatea dintre bărbat și femeie în fața legii și în viața politică și de asemenea în toate domeniile. Toate aceste principii au fost reafirmate prin Art. 83 al Constituției R.P.R. din 1952. Din 1 februarie 1954, este introdus în vigoare, actul normativ intitulat Codul familiei, publicat în 1956⁷⁵. Prin stabilirea unui cod de legi, în special în domeniul familiei, statul dorea să sublinieze conținutul nou al reglementărilor, prin care domeniul privat nu mai e determinat în raport cu sfera publică.

Statul paternalist a reușit să se integreze în spațiul intim al cuplului, lovindu-i imunitatea ultimului prin diverse maniere. Încurajând rivalitatea dintre femei și bărbați, la început în domeniul producției, statul va „călca pragul familiei”, întărind ideea că acesta acorda protecție femeii. Statul a întreținut o adevărată fortăreață între sexe instaurând un tabu formidabil în ceea ce privește relațiile sexuale, prin cultivarea ignoranței și a prejudecăților⁷⁶.

Atitudinea de indiferență față de sex era un model de comportament *tipic femeii cinstite*. Se încerca practic impunerea unei teorii a anilor 1920, și anume „sublimarea revoluționară”. Era vorba de limitarea energiei sexuale și astfel toată viața libidinală era canalizată și orientată către producție⁷⁷. Diferența dintre bărbați și femei este concretizată în celebrele opoziții dintre cultură și natură, respectiv dintre rațiune și pasiune sau, extins la nivel social, între viața publică și viața privată. Lumea familiei, a educației copiilor, a moralității și senzualității este privată, domestică, pe când lumea muncii, a cetățeniei, a legalității și raționalității este publică. Posibilitățile bărbatului se afirmă pe baza poziției statice a femeilor⁷⁸. Din punct de vedere teoretic, domeniul vieții private este structurat pe două nivele, primul al privatului intim, iar al doilea, al

⁷⁴ Buzatu, S., *Condiția femeii - dimensiune a progresului contemporan*, Editura Politică, București, 1975.

⁷⁵ *Anuarul Institutului Social de Istorie A. D. Xenopol*, 2004, nr. X.

⁷⁶ Cardinal, Nolvel, *L'expérience de l'émancipation en Russie soviétique de 1917 a 1936 : un jeu de doutes*, în „L'institut Pierre de Renouvin”, nr. 9, 2000, Paris.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ Weber, M. *Femeile și puterea*, Editura SNSPA, București, 2005, p. 23.

privatului social. Deși face parte din vastul domeniu al vieții private - sfera interacțiunilor umane care ar trebui să se afle în afara preocupărilor și ingerințelor statului- privatul social poate fi supus regulilor generale, în timp ce privatul intim ar trebui să fie al totalei libertăți pe care orice om are dreptul să și-o manifeste legat de tot ceea ce privește propria sa persoană.

În locul acestei situații normale într-o societate democratică, datorită metodelor promovate de statul român. Elementul cel mai intim – sexualitatea – este expus privirii publice. Factorul personal devine politic prin pătrunderea statului în corpul politic pe care îl constituie populația, nu doar metaforic ci în practică.⁷⁹ Mihaela Miroiu, consideră că statul totalitar a avut drept consecință și dispariția dihotomiei public/privat. Ea consideră ca nelegitimă utilizarea acestor termeni în cazul regimurilor autoritare, în general, al celui românesc în special. În contextul acestor regimuri se poate vorbi de dihotomiile stat/individ, oficial/neoficial. În spațiul extrapersonal (așa-zis public), locul vizibil era vizibil monopolizat de către partidul-stat. Conform opiniei autoarei mai sus menționate, nu doar discursul ci și regimul erau unipersonale. Spațiul privat nu putea să aibă caracteristicile privativității, din moment ce o serie de factori, cum ar fi natalitatea, divorțul, căsătoriile, educația copiilor, condițiile de locuire sau cantitatea și calitatea consumului erau accentuat controlate de stat. Proprietatea însăși a devenit proprietatea de stat și proprietate personală. Non-imixtiunea în viața privată a devenit un nonsens odată cu însăși ideea de viață privată. Vizavi de această problemă a intimității și a individuației, Mihaela Miroiu vorbește despre existența unei entități colective supraindividuale în cadrul căreia drepturile omului dispar⁸⁰.

Drepturile nu făceau parte din sfera de interes a dreptului public adoptat de statul comunist. Cetățenii aveau doar drepturi sociale, cum ar fi dreptul la muncă, egalitate în fața legii, dar când aceste drepturi atingeau libertatea de a face ceea ce vrei cu propriul corp, tot statul era autoritatea care intervenea. Se poate concluziona că substituirea voinței individuale cu cea a statului și desființarea vieții private a cetățenilor ține de mecanismul de funcționare a regimurilor totalitare.

O altă modalitate de a penetra viața intimă-familială era aceea prin care regimul comunist promova femeile în politică sau în producție, în general, a femeilor implicate activ în afara spațiului familial. Promovarea acestei imagini se făcea în mod indirect prin manifestarea interesului statului pentru eliberarea femeilor de « servituțile » casnice. Au fost înființate creșe, magazine de tip „Gospodina”, a fost promovată la scară largă utilizarea aparaturii electrocasnice.

Încă de la instaurarea sa în România, sistemul politic comunist s-a caracterizat prin dorința de a controla toate aspectele vieții cetățenilor săi. În viziunea noilor conducători, realizarea obiectivelor socialismului era posibilă doar prin participarea tuturor cetățenilor țării, indiferent dacă aceștia erau bărbați sau femei. Dacă bărbații erau deja implicați în viața politică și socială a țării, femeile fuseseră ignorate și părăsite în sfera lor casnică de către regimul *burghez*, statul comunist a vrut să schimbe această realitate în care femeile erau o forță lăsată în inerție. Aceasta majoritate (peste 50% din numărul total al românilor) nu trebuia să fie lăsată să se irosească și mai ales fără a fi servit idealurilor și scopurilor regimului, după opinia Cristinei Olteanu. Statul comunist a realizat acest lucru prin scoaterea femeilor din

⁷⁹ Olteanu, C. (coord.), *op. cit.*, p. 91.

⁸⁰ Miroiu, M., *Societatea retro*, Editura Trei, București, 1999, p. 137.

sfera domestică și privată, introducându-le în sfera socială, unde statul le-a atribuit noi roluri, considerate mai importante. Astfel că de la o singură "servitută" – cea față de familie – ele ajung la una dublă: față de familie și față de stat⁸¹.

În ceea ce privește femeile, conceptul de privatitate nu a funcționat doar pentru a le afirma îndreptățirea la izolare domestică și la umilință. Se descoperă o paralelă a însăși ideii de autodeterminare cu aceea a statului de proprietar privat, în calitate de stăpân al unei gospodării și al tuturor acelor care trăiesc în cadrul acestora⁸².

Există și în viziunea marxistă a poziționării femeii în spațiul public, însă în cadrul mișcării feministe această viziune asupra emancipării este una suficientă dar nu necesară. Susținând egalitatea economică dintre sexe, care va duce la egalitatea dintre bărbat și femeie, totuși aceasta nu implică afirmarea egalității bărbaților și femeilor deopotrivă, precum și respectarea lor, ci tratarea femeilor ca bărbați. Prin această viziune îndatoririle casnice erau ne semnificative și irelevante. Engels nu a sesizat ca fiind necesară transformarea rolului tradițional al bărbatului, mai ales în ceea ce privește sfera familială, doar astfel putându-se vorbi de emanciparea femeii. El dădea prea mare importanță rolului public al femeii, în detrimentul rolului din sfera privată a acesteia.⁸³ Partidul încerca să-și justifice implicarea în politica intimă a familiei, susținând că intervenția opiniei publice nu înseamnă un amestec direct în viața personală și nici nu îmbracă o formă care să stânjenească libertatea de acțiune a fiecăruia, ci se adresează „conștiinței omului și-i cere să-și revizuiască o atitudine nesănătoasă.”⁸⁴

România lui Ceaușescu este un caz extrem de intervenție a statului în viața cetățenilor săi, violându-le intimitatea, inclusiv cea legată de existența lor biologică. Dominarea sferei publice de către stat solicită mai degrabă dedicarea altruistă sau sacrificiul persoanei în beneficiul acestuia, decât acțiunea individului în propriul său interes.⁸⁵ Dezvoltarea puterii totalizante a statului a devenit o trăsătură normală a organizării socio-politice a vieții în timpul socialismului. Dominarea de către stat a vieții publice și uzurparea multora din prerogativele vieții private au transformat prezența acestuia într-un element familiar al vieții cotidiene al fiecărui cetățean. Cel mai discutat subiect, a fost politica reproducerii. Intervenția statului sau a guvernelor în aceasta problematică, tulbură deosebirile dintre prerogativele publice și cele private, în general femeile fiind cel mai rău afectate de transgresarea acestor granițe: „atunci când statul uzurpă viața privată, corpul rămâne dezbrăcat în public”.

Prin intervenția statului, Ceaușescu nu a condus prin teroare fâțișă ci ținând poporul sub control mai degrabă prin manipularea unor diverse forme de violență simbolică, îndeosebi prin frică⁸⁶.

Dominarea sferei publice și invadarea celei private aveau o importanță vitală pentru manevrarea cu succes a violenței simbolice și acționau ca un mecanism eficient

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² Lyndon Shanley, M., Narayan, U., *Reconstrucția teoriei politice*, Editura Polirom, Iași, 2001.

⁸³ Massimo, J., *Anonimatul femeii în estetica României ceaușiste*, în *Despre femei și istoria lor în România*, Alin Ciupală (coord.), Editura Universității, 2004.

⁸⁴ *Viața de familie – efecte*, în *Femeia*, ianuarie 1967, p. 27.

⁸⁵ Kligman, G., *Politica duplicității. Controlul reproducerii în România lui Ceaușescu*, Editura Humanitas, București, 2000, p. 15.

⁸⁶ A. Neculau, *Viața cotidiană în comunism*, Editura Polirom, Iași, 2004, pp. 63, 348.

de integrare a indivizilor în funcționarea societății socialiste. Autocenzura a devenit un reflex natural, iar disimularea – corolarul ei în domeniul comunicării⁸⁷. Duplicitatea și complicitatea constituiau mecanismele prin care au ajuns să fie structurate relațiile sociale și prin care a fost perpetuată și în final distrusă organizarea societății. Gail Kligman afirma că, în România, dominarea sferei publice funcționa prin participarea largă la producția de minciuni, fiind de fapt vorba de un joc dublu care implică un comportament voit, conștient, în cadrul căruia actorii sociali își dau seama de intențiile lor. A trebuit ca toate acestea să aibă un impact asupra distribuirii rolurilor de gen în interiorul familiilor și asupra modului de a gândi al oamenilor, cu privire la participarea femeilor la sfera publică și autoritatea lor în cea privată. Totuși, nu trebuie să uităm că toate acestea s-au petrecut într-un regim politic în care femeile erau lipsite de proprietatea privată, fiind la dispoziția statului-partid. La fel ca oricare alt cetățean al statului, femeile au depins de regimul „paternalist-etno-naționalist, de părintele-statului socialist.” În cele din urmă, ele au reușit să obțină un loc în spațiul public prin renegarea condiției feminine a universului erotic și a valorilor familiale⁸⁸. Ca rezultat, atât femeile cât și bărbații au fost expropriați și instrumentalizați de către stat, acesta luând asupra sa unele dintre cele mai tradiționale roluri de îngrijire care cădeau în responsabilitatea femeilor în cadrul familiei patriarhale și a expropriat drepturile patriliniare ale bărbaților la viața sexuală și reproductivă a soțiilor lor⁸⁹.

Atragerea în spațiul public, îi aducea femeii doar în mod aparent segregarea orizontală și alocarea pozițiilor de conducere și de decizie, deci celor de putere, mai bine plătite, mai avantajoase și mai mobile bărbaților. Femeilor le erau asigurate locuri de muncă în conformitate cu viziunea tradițională a self-ului. Egalitatea cu bărbatul a dus la suprasolicitarea femeii. În același timp, „noul statut” a atras diminuarea poziției lor în societate, fapt ce se distinge chiar din pozițiile ierarhice inferioare, care i se rezervau. „În spațiul public, al muncii, a funcționat cadrul relațional al femeii. Această viziune a dus la feminizarea serviciilor. În spațiul public, legat de politic, femeia era subreprezentată și ocupa poziții ierarhice inferioare bărbaților, cu toate notele de optimism prezente în discursul public”⁹⁰. Echitatea socialistă nu funcționa decât în aparență, femeile trebuiau să facă față, pe de o parte, eforturilor profesionale, care erau din ce în ce mai mari, iar pe de altă parte, sarcinilor lor firești de mame, soții și gospodine⁹¹.

Oana Lavinia CIUCĂ

⁸⁷ Kligman, G., *op. cit.*, p. 22.

⁸⁸ Petre, Z., *op. cit.*, p. 258.

⁸⁹ Maghiary Vincze, E., et alii, *op. cit.*, p. 90.

⁹⁰ Petre, Z., *op. cit.*, p. 269

⁹¹ Liiceanu, A., *Privat-public în viața femeilor în România. O perspectivă istorică*, p. 2, dactilogramă, în *O viziune asupra vieții*, Ciochină, L., Eftimie, C., Asociația Provitamedia, București, 2003.